

BÁLINT SÁNDOR VALLÁSI NÉPRAJZI ÉS SZOKÁSKUTATÓ MUNKÁSSÁGA

Száz évvel ezelőtt született a szegedi néprajzi tanszék nagyhírű professzora, Bálint Sándor, aki a vallási néprajz magyarországi megalapozásában és önálló diszciplinává fejlesztésében mindmáig a legnagyobb szerepet játszotta. Jelentős szerepe volt a szokáskutatásban is.

Vallási néprajzi és szokáskutató munkássága

Bálint Sándor nagyműveltségű, a klasszikus nyelvekben, irodalomtörténetben, zenetörténetben, történelemben, építészetben, földrajzban, egyháztörténetben, liturgiátörténetben, néprajzban és folklorisztikában járatos pedagógus volt. E tárgyakat komplex szemlélettel oktatta mind a főiskolán, mind az egyetemen. Szakmai életfilozófiája abban fogalmazható meg, hogy a paraszti műveltséget a nemzeti kultúra részévé tegye.

Kiterjedt életművéből csak a vallási néprajzi tevékenységének, és a szokáskutatás szempontjából fontosabb munkáinak rövid elemzésére térhetünk most ki. Vallási néprajz és szokáskutatás szorosan összekapcsolódott írásaiban. A népi vallásosság kutatásában úttörő volt Magyarországon. Úgy ítéljük meg évtizedek távlatából, hogy e tárgykörnek európai összehasonlításban is egyik kiváló kutatója, szakértője lett.

A vallási élet kutatásával kapcsolatos tudományos álláspontja és szemlélete fokozatosan bontakozott ki. Egy konferencián 1929-ben arra hívta fel a figyelmet, hogy ki kell terjesztenie a kutatásokat „az Alföld intenzívebb vallástörténeti kutatására, mint az alföldi parasztkultúra egyik fontos tényezőjére. Kutatni kellene, van-e a magyar lélekben ősi vallási örökség, ázsiai hagyomány, továbbá azt, hogy akár protestáns, akár katolikus szempontból micsoda módosulást, lokális szint mutat az univerzális katolikus vagy protestáns principiumhoz képest. Kutatnunk kellene az eretnekségek mivoltát, mint az alföldi magyar lélek spirituális kereséseinek megnyilatkozásait.”¹ A vallás kutatását tartja a „legelhanyagoltabb, legtitokzatosabb, mindenesetre a legössztfőnzőbb [...] legtöbb sikerrel biztató” területnek. A vallástörténet és szellemtörténet keretében rámutatott Szegednek és a

---

1 *Népünk és Nyelvünk* 1930. (1929) I. évf. 268.

Dél-Alföldnek határjellegeré, ahol a nyugati és a keleti kereszténység találkozik, ahol jelen van a reformáció, s a katolikus megújulás is.²

Bálint Sándor a mindennapok keresztény vallásosságának kutatását tartotta fontosnak, s nemcsak magyar, hanem európai összefüggéseket feltáró értelmezésüket. Kár, hogy a népi vallásossággal foglalkozó munkái csak magyarul jelentek meg, így azokat a világ nem ismerhette meg. Ez volt az „anyai öröksége”, mondja életrajzában. Valóban, az özvegy édesanyjával élő gyermek Bálint Sándor még láthatta, élhette, tapasztalhatta az Alsóváros paraszti közösségében egy gyökereiben a 17-18. századra visszanyúló, sajátos törvényű, önálló és önellátó, templomon kívüli vallásgyakorlás utolsó lobbanását. Fontos szerepe volt ebben a közösségi vallásgyakorlásnak, a búcsújárásnak, a szóbeliségnek, egy másfajta, egy – sokáig középkoriasnak nevezett, de igényként ma ismét visszatérő – egységes világlátásnak. Ennek vezetői a „szentemberek”, laikus énekvezetők, énekszerzők, előímadók, társulati szervezők voltak.

Szüülőhelyének és gyermekkori élményeinek hatására fordult tehát a vallásos élet kutatása felé Bálint Sándor. Ebben a törekvésében erősítették meg őt a német néprajz felől érkező hatások.³ *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza* című, első jelentősebb összefoglalásában 1938-ban Bálint Sándor kifejti a népi vallásosságról és a vallási néprajzról szóló elvi felfogását. A népi vallásosság gondolati alapját a sajátos népi lelkeség (psychology) jelenti, amelynek „a világgal szemben való magatartása elsősorban érzelmi”. Nem alacsonyabb rendű, hanem más, mint a művelt osztályoké. „A világ és az élet az ő számára is izgató rejtély, amelyet [...] ő is meg akar érteni és magyarázni. Értelmező kísérlete [...] lényegyet kereső [...] mindenütt a nagy összefüggéseket keresi [...] a világgal szembeni magatartása szubjektív”, a hagyomány közvetítette normákat elfogadja.⁴ A (magyar) nép vallásos élete a keresztény hitre áttéréskor átalakult. Az egyház a vallásosságnak és a világnézetnek kategorikus igényével lépett fel, az élet egészét megszentelte, „a kultusz szolgálatába állította”.⁵ „A népi vallásosság művészi kompozíció... A kereszténység tételes tanításait nem is egyoldalú erkölcsi okulásban, hanem főképpen artisztikus képzetekben fogja fel.”⁶ Végző summázként azt mondja, hogy „a népi vallásosság nem elvi meggondolások, fogalmi szubtilitások szövedéke, [...] hanem sokkal inkább élet, amelyben főképpen a szív érzelmei találják kedvüket.”⁷

A vallási néprajz szerinte a néprajz rendszerében szemléleti és módszertani önállósággal rendelkezik. Különböző tudományok metszéspontjain létrejött sajátos, külön tudományszak.⁸ „Feladata annak vizsgálata, hogy a néplelék hogyan reagál a katolikus előírásokra,”⁹ ezek hogyan valósulnak meg a

---

2 BÁLINT 1930. 184-187.

3 PÉTER 1974.

4 BÁLINT 1938. 7-9.

5 BÁLINT 1938. 10.

6 BÁLINT 1938. 12.

7 BÁLINT 1938. 12-13.

8 BÁLINT 1938. 14. A jegyzetben itt Hans Koren (1936.) és Georg Schreiber (1933.) művére, valamint a magyar Schwartz Elemérre (1934.) és Karsai Gézára (1937.) hivatkozik. A német és az osztrák kutatás mindvégig nagyon erősen hatott a magyarországi kutatásokra.

9 BÁLINT 1938. 14.

helyi gyakorlatban. Az egyház a „a megkeresztelt népek ősi hagyományait [...] nem irtotta ki, ... hanem átalakította, megszentelte [...]”¹⁰ A korábbi jelenségek survival-jelenségekké váltak.¹¹

A liturgia felőli megközelítés megmarad Bálint Sándor későbbi munkáiban is. Arra volt kíváncsi már évtizedekkel ezelőtt is, hogy a katolikus, ortodox és a protestáns kereszténység liturgiája hogyan termékenyítette meg a „néphagyományt”, hatására milyen vallási kultúra formálódott ki, a hagyománynak milyen történeti rétegei vannak, s ezek hogyan működnek. Ezt a szemléletét, s kutatási igényt kissé részletezőbben fejtette ki a *Liturgia és néphit* című tanulmányában.¹² Ez az írása a maga korában nagyon figyelemre méltó vállalkozás keretében jelent meg. Az 1940-as évek elején kiváló történész, társadalomtörténész, irodalomtörténész, néprajzos, folklorista és zenekutató tudósok egy előadássorozatban, majd az ezen alapuló kiadványban¹³ arra vállalkoztak, hogy a „magas” és „mély” kultúra történeti kapcsolatrendszerét, „a történeti és népi kultúra összefüggéseit”,¹⁴ állandó kölcsönhatását tematikus tanulmányokban elemezzék.

Bálint Sándor a *Liturgia és néphit* című írásának bevezetőjében ugyan szűkítően „a keresztény liturgia és a magyar néphit vizsgálatára” vállalkozik. Saját megfogalmazása szerint „az áldások” és „az ördögűzések néprajzával” foglalkozik.¹⁵ Am tanulmányában rámutat, hogy a problematika lényegében az ünnepek, a mindennapok rítusainak és szokásainak keresztény vallási, liturgikus vonatkozásait is érinti – a szűkebb értelemben vett hiedelmek, képzetek mellett.

A *Népünk ünnepei* első nagyobb fejezetében a vallásos közösséget, a kultuszt, a megszentelt időt és a teret mutatja be. A vallási jelenségeket tehát a tér, az idő, és a társadalom koordinátaiban és történetiségében értelmezi. Szemléletét fenomenológiaiak is nevezhetjük.¹⁶ A könyv második részében az egyházi év néprajzát, azaz a karácsonyi, húsvéti és pünkösti ünnepkör katolikus ünnepi szokásait ismerteti. Több ponton utal azonban a protestáns, a középkori és a közép-európai összefüggésekre is.

A vallásos népélet tanulmányozása több új felismerésre vezette Bálint Sándort. Ilyen volt a néprajztudomány egyik legvitatottabb elméleti kiinduló kérdése, a nép fogalmának meghatározása. A népen Bálint Sándor már az 1930-1940-es években sem csak a parasztságot értette, hanem tágabban definiálta, s minden társadalmi réteget és csoportot ide sorolt, amennyiben azok egy közösségi jellegű kultúrával rendelkeztek. A *népünk ünnepei* című könyvében, 1938-ban még elsősorban a parasztságról ír, de egy évtizeddel később már rögzíti felfogását, hogy „a 'népélet' hordozója nemcsak a parasztság, a földműves osztály, a falusi nép, bár hagyománytisztelőténél fogva jelentős szerepe van bizonyos jellegzetességek

10 BÁLINT 1938. 14-15.

11 BÁLINT 1938. 10.

12 BÁLINT 1941.

13 ECKHARDT 1941.

14 ECKHARDT 1941. 5.

15 BÁLINT 1941. 108-109.

16 Ezen a szemléleten alapszik a szegedi Néprajzi Tanszéken 1999-től elindított, s Bálint Sándor törekvéseit talán legközvetlenebbül folytató „vallási néprajzi specializáció” oktatási rendje.

fenntartásában. Alig lehet tehát vitás, hogy akik ugyanabban a földrajzi és gazdasági, történelmi és szellemi környezetben élnek, azok az esetleges társadalmi, anyagi, sőt politikai különbségek ellenére is bizonyos, legalább is virtuális közösséget alkotnak, hiszen egyazon nyelvet (tájszólást) beszélnek, emberi konvenciórendszerük, az ízlésükben: táplálkozásukban, viseletükben, szórakozásaikban megnyilatkozó stíluskésztségük többé-kevésbé azonos, mindennapi életükben és ünneplő magatartásukban az egyéni, foglalkozásbeli szellemi eltérések mellett is van valami egyezés, azaz egyképpen, vagy legalább hasonlóan „reagálnak”.¹⁷

A búcsújárás történeti gyökereinél ugyan utal a középkori egyéni zárandoklatokra, a kényszerzárandoklatokra, a búcsújárást barokk formájában elsősorban közösségi jelenségnek tartja. A búcsújáró helyek világának Bálint Sándor több tanulmányt szentelt élete során.¹⁸ A szegediek radnai búcsújárásának ismertetése után¹⁹ 1939-ben foglalta össze a búcsújárás néprajzi tanulmányozásának szempontjait,²⁰ addig ismert adatait. Az 1930-1940-es években hosszú cikksorozatban mutatta be a magyarországi búcsújáró helyeket.²¹ Ezt követően 1944-ben adta közre a *Boldogasszony vendégségében* című könyvét a Kárpát-medence fontosabb máriási kegyhelyeiről. A rövidre fogott ismertetők az egyes búcsújáró helyek nagyon találó, értelmező, lélektani szempontú leírásai. A könyv illusztrációi először hívták fel a figyelmet a kegyhelyekhez kapcsolódó kisgrafikai ábrázolások gazdagságára.²²

S bár Bálint Sándor mindvégig hangsúlyozta a „népi kultúra”, a „népi vallásosság” közösségi jellegét, éppen ő volt az, aki e vallásosság egyéni ihletéseit, e vallásosság szervező egyéniségeit, a „szentembereket” elsőként vizsgálta, sajátos világukat és személyiségüket bemutatta. Az *„Egy magyar szentember, Orosz István önéletrajza”* című könyve nemcsak a vallási néprajzban számít úttörőnek és alapvetőnek Magyarországon, hanem pl. az élettörténetek, életrajzok kutatásában is fontos. Nagy történeti távlatú bevezető írásában mutatja meg e vallásos embertípus középkori, s a koraújkori licenciátusi²³ hagyományig visszanyúló gyökereit.²⁴

Neki köszönhetjük az imádságokat elemző első szaktanulmányt is még 1937-ből.²⁵ A népi vallásosság paraliturgikus világának, a búcsújárásnak, a szentiszteletnek vizsgálatával Bálint Sándor kitágította a kutatás tematikai határait, értelmezési kereteit.

Tanulságos ebből a szempontból az 1944-ben *Sacra Hungaria* címmel közreadott tanulmánykötete. Ebben tizenkét írást jelentetett meg három fejezetbe sorolva.²⁶ A *magyar katolikus múlt*ről szólva főleg a Mária-tisztelet hazai történetét és

17 BÁLINT 1987. 8. E gondolatokat Bálint Sándor 1947-1948-ban írta le, csak évtizedekig nem jelentek meg nyomtatásban, de kéziratban terjedve hatottak.

18 Lásd válogatott bibliográfiáját!

19 BÁLINT 1936.

20 BÁLINT 1939.

21 Lásd Válogatott bibliográfiáját!

22 BÁLINT 1944a.

23 JUHÁSZ 1921.

24 BÁLINT 1942.

25 BÁLINT 1937.

26 BÁLINT 1944b.

nemzetközi kapcsolatait ismertette a Napbaöltözött Asszony, a Loretoi Boldogasszony és a Czesztochowai Szűzanya példáján. A *magyar katolikus táj* című fejezetben a búcsújárás tájszervező erejét, valamint a szegedi, tágabban a dél-magyarországi és a Rozsnyó (ma Rožnava, Szlovákia) környéki vallásos életet mutatja be történeti gyökeiben.

Egy termékeny évtized lezárása volt Bálint Sándor életében a vallási néprajzi kutatások magyarországi történetéről 1948-ban megírt kutatástörténeti áttekintése. Mint minden összegezés, Bálint Sándor írása nemcsak az elmúlt idők munkájának összefoglalására alkalmas, hanem éppen ennek segítségével rá tud mutatni az elvégzendő feladatokra, a hiányokra is. Tematikusan éppúgy, mind módszertanilag. Tanulmánya sokáig kéziratban maradt, s csak 1987-ben jelent meg.²⁷ Írása elején részletesen kifejti ismét, hogy a „néprajzi vizsgálat [...] nem szorítkozhat a hagyományörzőnek nevezett osztályok kutatására [...] az egész társadalom vallásos megnyilatkozásait kell figyelembe vennünk”.²⁸ Elvi alapvetésként leszögezi, hogy a vallásos népeletet az élet szerves egészében és egyetemességében kell vizsgálni. Abban az egyetemességben, amely történetileg a felvilágosodás koráig fennállt, amikor sem az egyes felekezetek, sem az egyes társadalmi osztályok között nem volt „a hitnek külső megvallásában [...] akkora stílusbeli és fokozati különbség”.²⁹ A néprajz induktív kutatási módszereit elfogadva, hiányolja, hogy nem kísérelte meg „akár a társadalmi valóság, akár pedig a világkép pontos felmérését és szabatos értelmezését”.³⁰ A vallási néprajz szemléletét és kutatási módszertanát erősen szintetikus jellegűnek tartja. Összegezi a diszciplína gyökeireit, a német kutatási példákat, s a legfontosabb hazai eredményeit. A tanulmány jól megmutatja a vallási néprajz integráló szerepét. A gyökereknél megemlíti az etnológiai/antropológiai vallás- és néphitkutatást. Majd bizonyos súlypontokat választ áttekintéséhez: a liturgiátörténetet és az egyháztörténetet tartja a legfontosabb segédtudománynak. A vallásos népköltészet világánál nemcsak az orális hagyományt, hanem a népi Biblia-élményt, a populáris könyvkultúra, az imádságok és imakönyvek, énekes könyvek vizsgálatát is fontosnak tartja. Ezek hordozói, az ún. „szentemberek” a vallásos élet szervezői és jeles alakjai. A vallásos élet áthatja a tárgyi világot is. Ezért fontosnak tartja a művészettörténeti, ikonográfiai vizsgálatokat, a szakrális szimbolika, a vallásos tematikájú sokszorosított kisgrafikai alkotások elemzését.³¹ Az összegzést részletes bibliográfia zárja.

Nagyobb vallási néprajzi munkák kiadását a második világháború, majd az azt követő kommunista/szocialista ideológiai diktatúra sokáig megakadályozta, késleltette. De kisebb írások egész sorát írta meg az egyházi sajtóban a vallásos élet különböző jelenségeiről.³² Az 1950-1960-as években Bálint Sándor legfontosabb könyvei a szegedi dialektusról, Szeged művelődéstörténetéről jelentek meg.³³ Az

27 BÁLINT 1987.

28 BÁLINT 1987. 8-9.

29 BÁLINT 1987. 9-10.

30 BÁLINT 1987. 12.

31 BÁLINT 1987. 14-38.

32 PÉTER 1974. passim

33 BÁLINT 1957., BÁLINT 1959.

1960-as években, a néphit fejezetek megírásával, bekapcsolódott előbb Orosháza (1965), majd pedig Tápé (1971) monografikus néprajzi kutatásába.³⁴

Bálint Sándor nagy összegző munkája, a „*Karácsony, Húsvét, Pünkösd*” és az „*Ünnepi kalendárium I-II.*” az 1970-es években jelent meg. Ezt élete fő művének tarthatjuk. Felvonultatása hatalmas néprajzi, folklorisztikai, művelődéstörténeti, egyháztörténeti, irodalomtörténeti, heortológiai, teológiai, liturgiátörténeti, zene-történeti és nyelvészeti ismereteinek. S mindezt történeti és közép-európai összefüggésekben, kitekintéssel a román, szerb, horvát, szlovén, szlovák, cseh és osztrák anyag ismeretében. A mű a magyarországi könyvtárak egyik legkeresettebb könyve, fontos oktatási kézikönyv is. A korabeli viszonyokra jellemző, hogy kiadására a katolikus egyház kiadója vállalkozott csupán. A *Karácsony, Húsvét, Pünkösd* című kötet a nagy ünnepek, s a tőlük függő ünnepek hagyományvilágát tekinti át, a mindennapi életbe bekerült liturgikus és paraliturgikus jelenségeket. Az *Ünnepi kalendárium* két kötete pedig az egyházi év rendjében, de hónapok szerint veszi sorra Mária és a szentek ünnepeit. Az egyes ünnepek leírásait széleskörű forrásfeltárás és értelmezés alapozza meg. Mindenütt bemutatja az ünnep kialakulásának történeti adatait, a vonatkozó legendákat, apokrif és irodalmi hagyományokat, a liturgia és a szerzetesség szerepét. Áttekinti a patrocíniumkutatás, a településtörténet, az ikonográfia eredményeit. Részletesen leírja az ünnephez kapcsolódó imádságokat, a kódexek, a populáris irodalom, a népénekes könyvek adatait. Nem feledkezik meg a szentelményekről, a hiedelmekről, a paraliturgikus szokásokról, a táplálkozási hagyományokról sem.³⁵

„*Szeged reneszánsz kori műveltsége*” című könyvben Bálint Sándor a 15-16. századi Szeged gazdaságtörténeti és társadalomtörténeti képét, s ennek kulturális vetületét rajzolta meg.³⁶ Szemléletesen ábrázolta a helyi kolostori műveltséget, a külföldön tanuló szegedi diákok révén meghonosodó egyetemi és literátus műveltséget, majd pedig a reformáció, a hódoltság és a hatására bekövetkező szegedi diaszpórák szerepét. Elsőnek elemezte a nándorfehérvári diadal³⁷ után meghalt Kapisztrán Szent János újlaki (ma Ilok, Jugoszlávia) sírjánál lejegyzett mirákulumtörténetek szegedi vonatkozásait.³⁸ S mindezt lenyűgözően hatalmas háttérismérettel végzi. Ezt az interdiszciplináris, egyes tudományterületek határait átszelő, szintetizáló szemlélet ma is modern, példamutató és követendő.

Ugyanez mondható el a „*Szeged-Alsóváros*” című könyvről is, amely már halála után jelent meg. A munka alcíme: *Templom és társadalom*. A szerző ebben a könyvben Szeged földműves városrészének történetét, életének mindennapjait, vallásos kultúráját a ferences kolostorral és templommal szoros összefüggésben elemzi. A ferencesek jelenléte és sajátos lelkisége sok területen meghatározta nemcsak a

34 BÁLINT 1965., BÁLINT 1971b.

35 BÁLINT 1973., BÁLINT 1977.

36 BÁLINT 1975.

37 Nándorfehérvárnál (ma Belgrad) a török ellen vívott győztes csata 1456. július 22-én 50 évig tartotta fel a török terjeszkedést. III. Callixtus pápa a csata előtt, 1456. június 29-én elrendelte a déli harangszót a keresztény seregek megsegítésére. A győztes csata után pedig egyetemessé tette Urunk színeváltozása ünnepét (augusztus 6.).

38 Később ezt minden részletében elemezte Fügedi Erik. FÜGEDI 1981.

városrész, hanem az egész város és a környék spirituális kultúráját. Ez különösen jól tetten érhető a helyi búcsújáró kultuszban. A szeged-alsóvárosi ferences templom ugyanis búcsújáró hely Szűz Mária tiszteletére. Búcsús ünnepe, Havi Boldogasszony (augusztus 5.) révén ugyanis sok száz kilométeres körzet vallásos életét összefogta, szervezte. A munka az első magyar kegyhely-monográfiának is tekinthető.³⁹

A célkitűzésében nem vallási néprajzi jellegű munkája Bálint Sándornak az 1943-ban megjelent *A parasztlelet rendje* című tanulmánya.⁴⁰ Ennek rövid bevezetőjében tömören összefoglalta a „népszokásokra” vonatkozó felfogását. Ennek lényege – s ezt tükrözi már a tanulmány címével is – a normatív rend jelenléte, s e rend közösségi, valamint „szertartásos (kultikus)” jellege. „A népszokások íratlan illemkódexe” jelen van „a mindennapi életben”.⁴¹ Írása együtt tárgyalja a „népi hitvilágot” és a „vallásos életet”⁴² a „születés, házasság, halál” témájával, azaz az „emberi élet három nagy szükségével”,⁴³ valamint a „jeles napokkal”, amelyek a „paraszti közösség ünnepei”, s a „hozzájuk fűződő szokások, hiedelmek és szertartások túlnyomóan ünneplő” jellegűek.⁴⁴ Tanulmányként áttekintéséből azt vonta le Bálint Sándor, hogy a „parasztleletben” ünneplésnek kötött rendje, kultikus légköre van. Ez a kötöttség azonban nem bénító, hanem „az élet fenséges titkaiba és feladatiba visz bele kozmikus értelmet, ritmikus rendet, amikor hangsúlyozza bennük Istennek parancsát és az ősöknek tisztos tanítását”.⁴⁵

Szegedről és környékéről szóló kutatásainak summázata a Móra Ferenc Múzeum Évkönyvében megjelent *„A szögedi nemzet”* címmel három vaskos kötete.⁴⁶ Ennek harmadik kötetében összegezte Bálint Sándor a város népszokásaira, népköltészetére és vallási népeletére vonatkozó kutatásait. Bár a „könnyebb áttekintés” kedvéért a bemutatást három nagyobb fejezetre tagolta, megjegyzi, hogy „a családi élet, jeles napok és a vallási élet” hagyományvilága „egymásbafonódó (!) szellemi egészet alkotnak”.⁴⁷ „Az emberi lét, családi élet három nagy szüksége a születés, házasság, halál” kiemeli, hogy mindezek „közösségi ünnepek”.⁴⁸ Ám e „három nagy szükség” mellett itt mutatja be a névválasztást, a kisgyermek gondozását, a gyermekjátékokat, a katonáskodást, az egészség megőrzésének és a betegség gyógyításának paraszti jellegzetességeit. A halállal, temetéssel, túlvilággal kapcsolatos fejezete sem merül ki csupán annak szűkebb leírásával, hanem bemutatja a temetőket éppúgy, mint a halottlátókat.

A szerző megállapításai szerint legjobban az ünnepek szokásaiban mutatkozik meg a szegedi táj sajátossága, egységes vallási világa.⁴⁹ Ezt *Az esztendő természeti és*

39 BÁLINT 1983.

40 BÁLINT 1943.

41 BÁLINT 1943. 201.

42 BÁLINT 1943. 202. skk.

43 BÁLINT 1943. 206. skk.

44 BÁLINT 1943. 228.

45 BÁLINT 1943. 248.

46 BÁLINT 1976., 1978., 1980.

47 BÁLINT 1980. 5.

48 BÁLINT 1980. 21.

49 BÁLINT 1980. 214.

liturgikus rendje című nagy fejezetben írta meg. Bemutatja a hét napjaihoz kapcsolódó hiedelmeket, rítusokat, vallási hagyományokat. A *hitélet népi hagyományairól* szólva hangsúlyosan beszél a szakrális építményekről, terekről. Bemutatja a vallási élet irányítóit, a pap és a szerzetes alakját, valamint a laikus vallási vezetőket (énekes emberek, énekszerzők, gyógyítók, búcsúvezetők). Adatgazdagon írja le a helyi búcsús ünnepet, a vallásos társulatokat, valamint a szegedi emberek által látogatott búcsújáró helyek világát. Bálint Sándor munkásságának eredményeképp Szeged népi vallásossága jól ismert.

Tragikusan váratlan halála előtt tervezte a búcsújárásról és a hét szentség néprajzáról szóló munkáinak megfogalmazását. A magyarországi búcsújárás művelődéstörténetéről, európai kapcsolatairól szóló munkát Bálint Sándor hagyatékának felhasználásával e sorok írója fogalmazta meg *Búcsújáró magyarok* címmel.⁵⁰ A másik téma mindmáig feldolgozóra vár.

Bálint Sándor halála után német nyelven jelent meg néhány tanulmánya.⁵¹ Emlékének több tanulmánykötetet szenteltek a szerzők, szerkesztők.⁵² Megírták életrajzát.⁵³ Született több életrajzi visszaemlékezés is.⁵⁴ Kézírtos hagyatéka, gazdag tematikus könyvtára és szakrális tárgygyűjteménye a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került. Ennek gondozását egy kilenctagú kuratórium felügyeli. A politikai rendszerváltás után Szeged-Alsóvárosban, a szülőhelyén szobrot állítottak neki a ferences templom melletti Mátyás téren.⁵⁵ De a legnagyobbak között áll szobra a szegedi Pantheonban is.⁵⁶ Utca, iskola, művelődési ház, táncegyüttes viseli nevét. Vannak tehát emlékeztetők, emlékezettrögzítő pontok és emlékezhordozó emberek Városunkban. Felmerült boldoggá avatásának gondolata is. Munkásságának csak részleteit értékelték.⁵⁷

Születésének centenáriumán hagyatékából és munkásságáról kiállítások nyílnak. Megteremtődött a lehetőség szülőházának emlékmúzeummá alakítására. Emlékkönyv, tudományos kiadványok sora, folyóiratok különszamai emlékeznek meg róla, Szeged nagy fiáról, a 20. századi magyar néprajz egyik professzoráról, a vallási néprajz legjelesebb magyarországi képviselőjéről.⁵⁸

---

50 BÁLINT – BARNA 1994.

51 BÁLINT 1994., BÁLINT 2000.

52 A nem teljes felsorolás: BARTHA 1980., BARNA 1982., Tüskés szerk. 1986., LACKOVITS 2000.

53 Ifj. LELE 1996.

54 RÓNAI 2001

55 KALMÁR Márton szobrászművész alkotása, 1989.

56 SZATHMÁRY Gyöngyi alkotása, 1993.

57 TÜSKÉS 1986.

58 A tanulmány rövidebb, elsősorban a fontosabb vallási néprajzi művekre koncentrálnó változata hangzott el 2004-ben angol nyelven a centenáriumi megemlékezés idegen nyelvű nemzetközi szekciójában. Az alapvetően 2004-ben megfogalmazott írás szövegén csak kisebb stílári változtatásokat végeztem a megjelenés kései, 2010-es évében. Ezért nem utalok az időközben bekövetkezett eseményekre: a szülőház eladására és lebontására, egyes kéziratok (pl. Velcsov 1995.) megjelenésére, a centenáriumi év több életrajzi, munkásságot érintő elemző kiadványára. Ezeket azonban könnyen megtalálhatja az Olvasó.

Irodalom

BÁLINT Sándor

- 1930 Szegedi problémák. *Népünk és Nyelvünk* II. évf. 184-187.
1936 Szegediek búcsújárása Radnára. *Ethnographia* XLVII. 315-318.
1937 Népünk imádságai. *Regnum Egyháztörténeti Évkönyv*. Budapest, 19-47.
1938 *Népünk ünnepei*. Az egyházi év néprajza. Budapest.
1939 Adatok a magyar búcsújárás néprajzához. *Ethnographia* L. 193-200.
1941 Liturgia és néphit, in: *Úr és paraszt a magyar élet egységében*. ECKHARDT Sándor szerk. Budapest, PPTE Magyarságtudományi Intézet. 106-134.
1942 *Egy magyar szentember*. Orosz István önéletrajza. Budapest.
1943 A parasztlelet rendje, in: *A magyar nép*. BARTUCZ Lajos szerk. Budapest, Singer és Wolfner, 201-248.
1944a *Boldogasszony vendégségében*. Budapest.
1944b *Sacra Hungaria*. Budapest.
1957 *Szegedi szótár I-II*. Budapest.
1959 *Szeged városa*. Budapest.
1965 Néphit, in: *Orosháza néprajza*, NAGY Gyula szerk. Orosháza, 576-588.
1971a A szegedi kegyes iskola *Vigilia*, február, 104-106.
1971b Népi hitvilág, in: *Tápé története és néprajza*. ILIA Mihály és JUHÁSZ Antal szerk. Szeged, 629-642.
1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd*. Budapest.
1975 *Szeged reneszánsz kori műveltsége*. Humanizmus és reformáció 5. Budapest.
1976-1980 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. I-III. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2*. Szeged.
1977 *Ünnepi kalendárium I-II*. Budapest.
1981 *A hagyomány szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok*. Budapest.
1983 *Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom*. Budapest.
2000 Die Verehrung des Heiligen Johannes von Nepomuk in alten Ungarn. *Acta Ethnographica Hungarica* 48.

BÁLINT Sándor – BARNA Gábor

- 1994 *Búcsújáró magyarok*. Budapest.

BARNA Gábor szerk.

- 1982 *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből I-II*. Eger – Szolnok.

BARTHA Elek

- 1980 *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban*. Debrecen.

ECKHARDT Sándor szerk.

- 1941 *Úr és paraszt a magyar élet egységében*. Budapest, PPTE Magyarságtudományi intézet.

FÜGEDI Erik

- 1981 Kapisztránói János csodái. *Századok*, 847-887.

GYURIS György

- 1990 Bálint Sándor-levelek, in: *Szegedi Műhely* 29. évfolyam, 1-4. szám 96-122.

JUHÁSZ Kálmán

1921 *A licenciátusi hagyomány Magyarországon*. Budapest.

KAHLER Frigyes

2002. *III/III-as történelmi olvasókönyv 2. Adalékok az emberi jogok magyarországi helyzetéhez az 1960-as években. A „gondolat és szólásszabadság”*. Kairosz Kiadó, Budapest.

S. LACKOVITS Emőke

2000 *Az egyházi esztendő jeles napjai, ünnepi szokásai a bakonyi és Balaton-felvidéki falvakban*. Veszprém.

IFJ. LELE József

1996 *Az Úr készen találta őt. Bálint Sándor élete*. Szeged.

MINKER Emil

2003 *Szeged egyetemének elődei*. Szeged.

[N.N.]

1930 A Szegedi Alföldkutató Bizottság Néprajzi, Társadalomrajzi, Nyelvészeti és Irodalmi Szakosztályának közleményei. *Népünk és Nyelvünk* 1930. (1929) I. évf. 265-268.

PÉTER László

1974 *Bálint Sándor munkássága. Bibliográfia*. Szeged.

2004 *A célszemély Bálint Sándor*. Bába és társa, Szeged.

RÓNAI Béla

2001 *Bálint Sándorra emlékezem*. Pécs.

TÜSKÉS Gábor

1986 A népi vallásosság kutatása Magyarországon. Tudománytörténeti áttekintés, in: Tüskés Gábor szerk. *„Mert ezt Isten hagyta ...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Budapest. 18-62.

TÜSKÉS Gábor szerk.

1986 *„Mert ezt Isten hagyta ...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Budapest.

VELCSOV Márton

1995 *Paleae sunt*. Bálint Sándor pere. Szeged, Kézirat.